TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

AYLIK DERGİ

382

SAYI 382 YIL XXXIII ŞUBAT 1995

HOCAM PROF. DR. MEHMET ALTAY KÖYMEN*

Doç. Dr. Feda Şamil ARIK**

Ben, rahmetli hocamızın son zamanlarına yetişmiş, onun öğrencisi olmuş, ve asistanlığını yapmış, nâçiz bir meslektaşıyım. Asistanlığımın başlangıcından, ölümüne kadar her zaman yanında bulunmuş, beraber çalışmış, onu yakından tanımak mutluluğuna nâil olmuş bir insanım. 1980 yılı başlarında üniversiteye intisap ettiğimde, o 65-66 yaşlarındaydı ve yaşlılık dönemini idrâk ediyordu. Şu halde 1980-93 arası, demek ki, yaklaşık 14 yıl beraber olmuşuz. Bu, tabii ki, fazla uzun bir zaman değil. İmkânım olsaydı, onu çok daha önce tanımak isterdim. Böyle bir insanla keşke, daha uzun yıllar birlikte çalışabilseydik. Bu benim için en büyük üzüntülerden birisidir. Kısmet değilmiş, ama bu kadarı bile benim için büyük bir bahtiyarlık, büyük bir onurdur.

Aslında kendisini tanımam, daha da gerilere, DTCF. Tarih Bölümü'ndeki öğrencilik yıllarıma kadar uzanır. Sene yanılmıyorsam, 1975 veya 76.0 sırada Yeniçağ Tarihi Kürsüsü'nde öğrenimimi yaparken, o, Genel Türk Tarihi Kürsüsü Başkanı idi ve Selçuklu Tarihi'ne ilişkin dersler veriyordu. Ben de ağabeylerimizden methini duyduğum bu hocanın derslerini, seçmeli olarak almıştım. Hiç bir zaman aksatmadığı, büyük bir şevk ve heycanla işlediği derslerini, hiç kaçırmamaya dikkat ederdim. Derslerinde kitâbî veya nazarî bilgilerden ziyade, tarihimizin ve kültürümüzün önemli noktalarından, hususîyetlerinden, Türk ve dünya tarihçiliğinden, bu konuda yapılan çalışmalardan bahsederdi. Ayrıca milletimizin bugününü ve geleceğini ilgilendirn konu ve meselelere temas ederdi. Yılsonu sınavında ise, kendi ders kitabından sorumlu tutardı. Epeyce kalabalık olan sınıfta bizler onu, derse girişinde ayağa kalkarak karşılar,

(*) A.Ü. DTCF. Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı'nca 20.12.1994'de düzenlenen "Ölümünün 1. yıldönümünde, Prof. Dr. Mehmet Altay Köymen'i Anma Paneli"nde (DTCF, Kaşgarlı Mahmud Dershanesi, saat: 13.45) yapılan konuşmanın genişletilmiş metni

(**) A.Ü. DTCF. Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

kendisini sükûnet içinde dinler, sorduğu soruları cevaplamaya çalışırdık. Galiba o zamanlar–bir parça da olsa gözüne girebilmiş bir öğrenci olarak hatırlıyorum kendimi. Geniş bilgisi, meselelere bakışı, ve koyduğu teşhisler beni etkilemiş, hocaya karşı sevgi ve saygı duymaya başlamıştım.

Küçüklüğümden beri tarihi çok sevmişimdir. Zaten Ortaokul ve Lisede de en çok başarılı olduğum ders tarihti. Fakültede de tarih okuduğuma çok memnunum. Fakat benim istediğim asıl şey, akademik kariyer yapmak, bir tarih araştırıcısı olmaktı. Bunu daha birinci sınıfta kafama koymuştum. 1978 yılı Haziran'ında nâçizâne kürsü birincisi olarak mezuniyetimi müteakip, Genel Türk Tarihi Kürüsü'ne başvurarak, Yüksek Lisans yapmak, ve kendisiyle çalışmak istediğimi söyledim. O zamanlar kürsü başkanlarının yazılı onayı ile sınavsız ihtisasa başlanabiliyordu. Benimle yaptığı bir mülâkâttan sonra, tasvibiyle Yüksek Lisans'a başladım ve bunu yanında tamamladım. O sıralarda ayrıca Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde çalışıyordum. Bir yandan dersler, bir yandan memurluk, bu arada imkân ölçüsünde kendisini de ziyaret ediyor, görüşmemizi sürdürüyorduk.

Daha sonra, 1980 yılı başlarında açılan bir sınavı kazanarak, aynı kürsüde hocamın asistanı olmak bahtiyarlığına erdim. Fransızca'dan girdiğim yabancı dil sınavında verilen metinde geçen Fırat nehri'ni, –özel isim olduğu için aynen bırakmıştım–çeviremediğim için, bana bir parça da kızmıştı. 15 yıl öncesini dün gibi hatırlıyorum., göreve başlayacağım ilk gün, yengem, –şimdi fakültemizin sayın Dekanı– Prof. Dr. Rüçhan Arık, kolumdan tutarak, beni yanına götürmüş ve "Hocam, Fedâ artık sizin evlâdınız, sizin yanınızda büyüyecek, yetişecek" demiş ve kendisine teslim etmişti. İşte bu tarihten itibaren, artık yanıbaşında olduğum bu hocayı daha da yakından tanımak imkânını buldum.

Aramızda, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan ve gittikçe artan bir bağ kuruldu ve bu, ölümüne kadar sürdü. Önce bir hoca–öğrenci ilişkisi şeklinde başlayan bu bağ, daha sonra, âdetâ bir baba–oğul ilişkisine dönüştü. O benim hem hocam, hem babam, hem de en yakın arkadaşım, dostumdu. Kendisinden feyz aldım, her zaman yardımını, desteğini, teşviklerini gördüm. O sıralar hocam, 12 Eylül'ü müteakip çıkarılan yeni Üniversiteler kanunu gereğince kurulan Tarih Bölümü'nün başkanlığına getirilmişti. Bu görevi sırasında –o vakityle bölüm başkanlığı emrine bir sekreter verilmediği için–hocamın asistanı olmam dolayısıyla, bölümün fahri–ve biraz da zorunlu–sekreterliğini de yürütmeye gayret ettim. Hocamın bana verdiği bütün görevleri canla–başla aksatmadan yapmaya çalıştım. Bu bakım-

dan müsterihim. Daha sonra 1984 yılı ortalarında yaş haddinden emekliye ayrıldı. Ancak, sözleşmeli statüde, bizlerle çalışmaya üç yıl daha devam etti. Bu arada doktora ve doktora sonrası çalışmalarımla yakından ilgilendi, yol gösterdi ve her konuda beni aydınlattı. Bu bakımdan kendisine şükran borçluyum. Doktoramı verdiğim zaman çok memnun olmuş ve bana– haketmediğim halde– "Köprülü'nün İlmî Torunu" payesini vermişti. Bu manevî ve meslekî payeye, gerçekten layık olup–olmadığımızı şüphesiz zaman gösterecek. Sözleşmeli çalıştığı son yıllarda aynı odayı da paylaşmıştık. Fakülteye hergün aksatmaksızın erkenden gelir, odasından pek çıkmaz, akşamın ilerleyen saatlerine kadar çalışırdı. Hayatının büyük bir kısmını, evi ile okulu arasında, odasında okuyarak, yazarak, çalışarak geçirmiş, sade, ancak düzenli bir hayatı olmuştur.

1987 yılı başına kadar Fakültesinde, sözleşmeli olarak çalışmaya, elinden geldiği kadar hizmet vermeye devam etti. Daha sonra(da) gerek Türk Tarih Kurumu'nda, gerekse evinde görüşmelerimizi sürdürdük. Kendisinin sık–sık aranıp sorulmasını, ziyaret edilmesini arzu ederdi. Bunaltıcı şehir hayatının girdabı içerisinde buna belki her zaman imkân bulamadık., ama, yine, telefonla da olsa, halini–hatırını sormayı, gönlünü almayı ihmâl etmediğimizi sanıyorum. Zaman zaman âilemi de yanıma alarak evine ziyarete gider, konuşur, dertleşirdik. Çalışmalarımızı sorar, her zamanki gibi, bizleri teşvikten geri durmazdı. Ne zaman yanına gitsek, onu ya çalışırken, ya okurken, yada bir şeyler yazarken bulurduk. İlerleyen yaşına rağmen, hâlâ enerjisini ve çalıma azmini kaybetmeyen, gösterdiği performansla biz gençleri kat–kat geride bırakan bu insana, çoğu zaman hayranlık ve gıptayla bakmışımdır. Ziyaretlerimizden çok memnun kalır, çıkan yazılarını imzalayarak verir, yazı hakkındaki kanaatimizi kendisine iletmemizi isterdi.

Son yıllarımda, ülkenin içine düştüğü duruma üzülüyordu. Terör, ekonomik sıkıntılar, kısır parti çekişmeleri v.b. gibi hususlardan o da rahatsızdı. Çeşitli dergilere halkı aydınlatmak, devlet yöneticilerini, siyaset adamlarını uyarmak ve yol göstermek için yazılar hazırlıyordu.

Ölümünden tam bir ay önce, eşim ve çocuğumla evine ziyarete gittiğimizde de yine masasının başında çalışıyor, "büyük eserim" olacak dediği "Alaaddin Keykûbâd ve Zamanı" adlı kitabının hazırlıklarıyla meşgul bulunuyordu. Yürüme zorluğu içerisindeydi. Türk Tarih Kurumu ile devamlı irtibat halinde idi. Eser ve makalelerinin basımı işi ile ilgileniyor.

telefonla TTK. yetkilileri ile konuşuyordu. Evvelce çıkan yazılarından seçmeler yaparak, bunları bir kitapta toplamayı arzu ediyordu.

8 Kasım 1993'de kendisiyle evinde yaptığımız bu görüşme, meğer onunla son görüşmemiz imiş. Bunu nereden bilebilirdik. Hocam gibi, ben de küçük yaşta babasız kaldığım için, rahmetli Bahaeddin Ögel hocam gibi, onu da babam yerine koymuştum. Haklı olarak, "Türk geleneğine göre, hoca hakkı, anababa hakkından önce gelir" derdi. Zaman zaman hastalandı, hastaneye yatışlarında her zaman yanına koşmaya gayret ettim. Ancak son defa–haberim olmadığı için– yanında bulunamadım ve helalleşemedik. Bu benim için bir diğer büyük üzüntüdür. Fakat kalplerimiz, gönüllerimiz her zaman beraberdi. Yüce Allah katında, üzerimdeki hakkını helâl etmesini dilerim.

Gerçek bir ilim adamı oluşuna duyduğumuz saygı kadar, büyük vatanperverliği, idealistliği, fâzileti, temiz ahlâkı, sağlam karakteri ile hepimizi derinden etkilemiş, çevresinde sevgi–saygı ve güven uyandırmış örnek bir şahsiyetti. Ciddî, ağırbaşlı, sakin, ama coşkulu, makul, mantıklı, ama duygusal bir insandı. Azimli, sebatkâr, kararlı, dirayetli ve mücadeleci oluşu, kişiliğinin en bâriz vasıflarıydı. Kötülüklere ve haksızlıklara asla tahammül gösteremezdi. Cesurdu, gözünü budaktan esirgemezdi. İnandığı davada kılıcını çekerek korkusuzca yürür, bildiğinden şaşmaz, onu kimse yolundan döndüremezdi. Fedakâr ve vefakârdı. Dostlukları geçici değil, kalıcıydı. Sevdiği ve bağlandığı insanları sonuna kadar destekler, onlardan maddî–manevî yardımını esirgemezdi. Hayata son derece bağlıydı. Yerine göre hareket etmesini bilir, yeri ve zamanı geldiğinde kahkahalarla gülerdi.

Dürüst, açık sözlü, samimî, alçak gönüllü, onur ve haysiyetine son derece düşkün, asla eğilip–bükülmeyen, ilkelerine bağlı, ileriyi gören, hoş görülü, iyi niyetli, dobra–dobra konuşan, içi–dışı bir, neşeli, renkli, esprili, dedikodudan ve yenilgiden hiç hoşlanmayan, kin tutmayan, tuttuğunu koparan, hayatı boyunca her yönden çizgisini korumuş, istikrarlı, kendine son derece güvenen, yüreği vatan, millet sevgisiyle çarpan, kötülük nedir bilmeyen, pırlanta gibi bir kalbe sahip, âdetâ bir çocuk saflığında, tertemiz, sıcacık bir insandı.

Kendisini çok gayretli ve çalışkan bir ilim adamı olarak tanıdım. İlim ahlâkı sahibiydi. Meslek şeref ve haysiyetini daima ön planda tutardı. İlminde haklı olarak mağrurdu. Ciddî ve taviz vermezdi. Esersiz unvân sahiplerine, aydın geçinen cahillere, ilim şarlatanlarına çok kızardı. Etiketi, unvanı "içi boş bir zarf"a benzeterek, bunun içinin eserlerle doldurulması

gerektiğini, önemli olanın unvan almak değil, kalıcı eser vermek olduğunu belirtirdi. Medenî cesareti olan, hiç kimseden çekinmeksizin, doğru bildiği yolda fikir ve düşüncelerini açıkça söyleyebilen, işbirliğine ve ekip çalışmasına önem veren, ve buna her zaman açık olan, çağın getirdiği yenilikleri ve teknolojik gelişmeleri daima izleyen bir insandı. Kendisinden yaş ve rütbece küçüklerle, öğrenci ve meslektaşlarıyla dialog kurmaya ve istişarelerde bulunmaya önem verir, yeri geldiğinde onların fikirlerinden yararlanmayı ihmal etmezdi.

Son derece verimli ve üretken bir ilim adamı idi. Hiçbir zaman boş konuşmaz, boş durmazdı. Adetâ bir bilgisayar gibi çalışan kafasında daima yeni planlar, projeler, fikirler ve düşünceler vardı. Özellikle, emekliliğinden sonra sık sık geldiği Türk Tarih Kurumu'nun, başkanı olduğu Ortaçağ Bilim ve Uygulama Kolu'nun odasında devamlı çalışıyor, kurum başkanlığına yeni önerilerde bulunuyor, yurtiçi ve yurtdışı kütüphanelerinden dökümanlar getirtiyor, uzmanları seferber ediyor, fotokopiler aldırıyor, eski ve yeni kitap ve makalelerinin daktilosu, tashihi, basımı gibi işlerle uğraşıyordu.

Kırk yıl mücadele vererek eski TTK.nun kaldırılmasında rol oynadıktan sonra, 12 Eylül'ü müteakip, yeniden yapılanan kurumun aslî üyeliğine seçilmiş ve "Ortaçağ Bilim ve Uygulama Kolu Başkanlığı"na getirilmişti. "Sırf memlekete faydalı olmak amacıyla" kabul ettiği bu görevi sırasında da, büyük hizmetler verdi. Selçuklular'ın Anadolu'da yarattıkları görkemli medeniyeti ve "Türk Rönesansı"nı gözler önüne sermek için vargücüyle çalıştı. Birçok plân ve projeye imzasını attı. Kurumun bilimsel altyapısının oluşması için uzmanlar alınmasında rolü oldu. Bunların en iyi bir şekilde yetiştirilmesi için çaba gösterdi. Modern teknolojiden geri kalınmaması amacıyla –tarihçilerin de artık kullanması gerektiği üzerinde önemle durduğu– bilgisayarlardan satın alınarak hiç olmazsa, kol başkanlıklarına dağıtılmasını önermiş ve bu uygun bulunarak, kurumun bu imkândan geç de olsa faydalanmasını sağlamıştı. Saha ve köy araştırmalarının yapılmasını, genç bilim adamlarının teşviki için burs ve ödüller verilmesini, akademik kadrolar tahsisini arzu ediyordu. Cambridge İran ve İslâm tarihi serisi gibi bir, "Cambridge Türk Tarihi Serisi" yazdırılması için yıllarca önce TTK. başkanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuştu. Ayrıca halen neşredilmemiş Selçuklu devri kaynaklarının bir an önce tıpkıbasımı, yayını ve tercümelerinin yapılmasını istiyordu ve bu konuda birtakım çalışmalar içerisine girmişti.

Girişimci ve takipçi bir insandı. Son yıllarını ve aylarını böyle, sürekli çalışarak, yeni plânlar yaparak, eski projeleri peşinde koşarak geçirmiş, ölümünden 15–20 gün önce kaldırıldığı hastahanede bile, bu gibi konu ve meseleleri takip etmiş, hatta son saatlerinde ve anlarında dahi, kurumu arayıp, yetkililer ve uzmanlarıyla görüşmüş, kitaplarının, makalelerinin basımı ve diğer bazı işleri sormadan edememiştir.

Rahmetli hocamızın bütün hayatı çile ve mücadeleyle geçmiştir. Onun çilesi daha doğarken başlamıştır. Henüz altı aylıkken babasını kaybetmiştir. Babası ve dört amcası I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale cephesi'nde şehit olmuşlardı. Aynı savaşa katılan amcalarından birisi Yemen, diğeri de İstiklâl Savaşı gazisidir. O, şüphesiz babasını hiç tanıyamamanın, yetim büyümenin acısını hayatı boyunca duydu., ancak, fertleri bu milletin bekası uğruna kimi şehit düşen, kimi sakat kalan böyle bir Türk âilesinin çocuğu olmakla da her zaman iftihat etmiş ve bunu şeref saymıştır. Fakirdi, yoksuldu, kimsesizdi ama, onun sarsılmaz inancı, azmi ve imanı vardı, Ortaya kendisini koydu. Çocukluk ve gençlik yılları bu gibi maddî–manevî sıkıntı ve acılarla geçti. Yaşamı boyunca önüne çıkan engellerle, zorluklarla boğuştu, bir takım haksızlıklara uğradı. Ama hiçbir zaman ümitsizliğe düşmedi, yılgınlığa kapılmadı. Allahın bazı şeylerden yoksun bırakmasına rağmen, kendisine bahşettiği zeka ve çalışkanlığı sayesinde bütün öğretim hayatını hep en önde giderek, parlak derecelerle tamamladı. Üniversitede okumak için, yeri geldi öğretmenlik yaparak para kazandı, yeri geldi, Kızılay'ın verdiği yemeği yedi. Ama, sonunda bütün zorlukları, engelleri aşıp hedefine ulaşmayı bildi. Önünde–ardında kendisini maddî–manevî destekleyen, yol gösteren, yardımcı olan hiç kimse olmadığından, kendi kendisini yetiştirerek bu noktalara kadar gelen bu mümtaz insan, bu yüzden kendisini kırlarda, tarlalarda kendi kendine açan "kır çiçekleri"-ne benzetirdi. Onun hayatı, böyle bir insanın nereden nereye geldiğini göstermesi bakımından ibret verici, ibret verici olduğu kadar, alınması gereken derslerle doludur.

Üniversite hocalığını meslek olarak seçip, parlak bir kariyer yaptı.., bileğinin gücüyle mesleğinin doruklarına tırmandı. Bütün ömrünü Türk tarih ve medeniyetinin ortaya konulmasına adadı. Bizlere biribirinden değerli eserler verdi, unutulmaz hizmetlerde bulundu. İçte ve dışta büyük bir tarihçi, değerli ve hakiki bir ilim adamı olarak tanındı ve takdir topladı. Onun nesli, memleketin ilim ve fikir hayatında büyük roller oynamış, önemli hizmetlerde bulunmuş fedakâr ve idealist bir nesildir.

Yetişme süresi ile birlikte, neredeyse yarım asra yaklaşan uzun üniversite hayatı ve hocalığı döneminde, ilk günkü şevk ve heyecanını hiç kaybetmeksizin, istenilen her yerde dersler verdi, seminerler yaptırdı. Öğrenciler, bilim adamları yetiştirdi ve haklı olarak "hocaların hocası" unvanını kazandı. Öğrencileriyle her zaman iftihar ederdi. Bizler de böyle örnek bir hocanın öğrencisi olmakla büyük bir kıvanç ve mutluluk duyuyoruz. Hiçbir zaman aksatmadığı meslekî çalışmaları yanısıra, fakültesi ve fakültesi dışında, bir çok akademik görevlerde bulundu. Fakat, herkesten önce layık olduğu halde, hayatı boyunca, hiçbir zaman makam-mevkî peşinde koşmadı. Bu da bizlere Allahın bir lûtfudur ve ülkemiz hesabına hayırlı olmuştur. Böylece, büyük eserler meydana getirmek fırsat ve imkânının bulabilmiştir. Yerli-yabancı birçok bilimsel kurum ve kuruluşun üyesiydi. Her yerde fedakarâne hizmetler verdi, bütün görevlerini titizlikle, canla-başla yerine getirmeye çalıştı.

Köymen hoca, "mukaddes" bir görev olarak kabul ettiği mesleğine imanla bağlı, öğrenme ve öğretme aşkıyla dolu bir insandı. "Bir daha doğsam yine aynı mesleği seçer, ilim adamı olurdum" derdi. Meslekî hayatında, daima mükemmeli arayan, en iyiyi yapmaya çalışan bir akademisyendi. Cumhuriyet devrinde yetişen ve üzerlerine düşen görev ve fedakarlığı, sahalarında ziyadesiyle yapmış büyük tarihçiler neslinin yaşayan son örneklerindendi. Eserlerini yazmak için hayatının uzun yıllarını harcamış, ancak, bunları sevgiyle, aşkla, şevkle meydana getirmiştir.

İlmî hayatında çok titiz ve adetâ kılı kırk yararcasına çalışırdı. Disiplinli bir çalışma düzeni vardı. Altyapısı mükemmel bir tarihçiydi. Arapça, Farsça, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi doğu ve batı dillerine hakkıyla vâkıftı. Esasen yabancı dile karşı, doğuştan gelen bir istidadı bulunuyordu. Fransızca'yı üç-dört ayda söktüğünü, hatta Rusça'ya bile çalıştığını, ancak sonradan bıraktığını söyledi. Metodu sağlamdı. Hocası Köprülü ile ünlü İngiliz tarihçisi Prof. Dr. A. Toynbee'nin araştırma metodlarını kendisine örnek almış, onların tarih anlayışına göre yazılarını yazmaya çalışmıştır. Bibliyografik bilgisi de çok kuvvetliydi. İç ve dış yayınları, ilmî faaliyetleri sürekli olarak büyük bir dikkatle izler, dışarıda çıkan sahasıyla ilgili kitapları ne yapıp-yapıp getirmeye çalışırdı. Böylece önemli kaynak ve eserlerden oluşan zengin bir ihtisas kütüphanesine sahip olmuştur.

Allah vergisi güçlü bir hafızaya, tenkidî bir zekaya ve matematik bir kafaya sahipti. Daha küçük yaşta, bir ilkokul öğrencisi iken, Kuran-ı Kerim'i hatmetmiş, Lügat-ı Naci'yi ezberlemiştir. Objektif bir ilim adamı

olarak, çalışmalarında kaynakları, tedkikleri sağlam muhakemesiyle eleştirir, olumlu–olumsuz yanlarını gözler önüne sererdi. Yazıları, tenkidleri de ses getirir, yankı yapardı. Daha fakültede öğrenciyken, "tarih problemlerini bir matematikçi gibi çözüyorsun" diyen hocası Prof. Şinasi Altundağ'ın taktir ve iltifatlarına mazhar olmuştu. Zaten evvelce Gazi Eğitim Enstitüsü'nün matematik bölümünü kazanmış, ancak önünde yeni ufuklar ve imkânlar açacak olan DTCF"ye girmeyi tercih etmiştir. Bu müspet tecelli ise, hepimiz için büyük bir kazanç olmuş, memleketimize ve ilim dünyasına böylesine değerli bir tarihçiyi kazandırmıştır.

İşte o, doğuştan gelen bu istidatları, kuvvetli altyapısı ve üstün tasnif, tahlil ve terkip gücüyle birleştirince, mesleğinde kısa zamanda temayüz etmiş, ağırlık merkezini Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun oluşturduğu Ortaçağ Türk–islâm tarihi ve medeniyeti sahasında ciddî, orijinal araştırmalar ortaya koymuş, bizlere biribirinden değerli eserler armağan etmiştir. Böylece Türkiye'de Ord. Prof. M.H. Yinanç ve Ord. Prof. F. Köprülü'nün temellerini attığı bu devir tarihçiliğinin gelişmesinde, meslektaşları Prof. O. Turan, ve Prof. İ. Kafesoğlu'nun yanısıra, büyük katkıları olmuştur. Ömürlerini bütünüyle Türk tarihine adayan ve bugün artık hepsi de ebediyete intikal etmiş olan bu idealist insanları, burada rahmetle, insanüstü bir gayretle verdikleri fedakarâne hizmetleri de şükranla anmak, bizim için kaçınılmaz bir borçtur. Bu üstâdların eserlerine, çalışmalarına başvurulmadan Türk tarihini ve medeniyetini anlamak mümkün değildir.

Kendi ifadesiyle "karışık ve anlaşılmaktan uzak" Selçuklu tarihini güzel bir tasnifle, bir sisteme oturtmuş, anlaşılmasını sağlamıştır. Bunca yıl yazıp–çizmesine, bugün artık klasikleşmiş temel başvuru kaynakları durumunda bulunan eserler vermesine rağmen,– tıpkı hocası Köprülü'nün de kendisine ifade ettiği gibi– büyük bir tevazuu ile, tarihi anlamanın ve tarihçi olmanın zorluğuna değinerek, "tarihi (daha) yeni yeni anlıyorum, tarihçiliği (daha) yeni yeni öğreniyorum" derdi. Kısakançlığı celbetmemek için yazı yazmaya geç başladığını söylerdi. Ancak bir kere başladığı yazı ve araştırma hayatı kalıcı olmuş, ilmî ve fikrî faaliyetlerini ölümüne dek, yorulmak nedir bilmeyen bir tempoda, aralıksız sürdürmüştür.

Hocamız, sahasındaki yetki ve otoritesini, yalnız içeride değil, dışarıda da kabul ettirmiş ender Türk bilim adamlarındandır. O, yurtdışında da

geniş ölçüde tanınmış ve taktir görmüştür. Prof. P. Witterk, Prof. B. Lewis, Prof. A.K.S. Lambton, Prof. C.E. Bosworth, Prof. B. Spuler, Prof. C. Cahen v.b. gibi ilk anda aklımıza gelen, zamanının birçok meşhur Türkolog ve tarihçisi şahsî dostları arasında bulunuyordu. Yabancı meslektaşları, ciddî bir Türk tarihçisi olarak gördükleri için, Türk tarihine ilişkin herhangi bir meselede, onu muhatap kabul ederler, gerektiğinde mektupla ona danışmaktan, fikir teattisinde bulunmaktan geri kalmazlardı. Eserlerini Avrupa ve Amerika'daki kütüphanelerden bulup okuyan soydaşlarımızdan, kendisini çalışmalarından dolayı kutlayan tebrik ve teşekkür mektupları alışına bizzat şahit olmuşumdur.

Çeşitli vesilelerle yurtdışında da bulundu, milletlerarası sempozyum ve kongrelere katıldı. Eserleriyle olduğu kadar, orijinal tebliğleriyle de müspet akisler uyandırdı, taktir ve beğeni topladı. Türkiye'de de batılı meslektaşlarından hiç de aşağı kalmayan, dil bilen, modern araştırma usûllerine vâkıf, iyi yetişmiş, büyük ve değerli tarihçiler, ilim adamları olduğunu herkese gösterdi. O, daha doçentken, çalışmalarını taktir eden tanınmış İngiliz Türkoloğu Prof. P. Wittek'in tavsiyesiyle, Amerika'nın dünyaca ünlü Colombia Üniversitesi tarafından, profesör unvanı ile, ve bir yıl süreyle, dersler vermek üzere davet edilmişti. Ancak kanaatimize göre, büyük bir haksızlığa uğramış, birtakım baltalamalar ve engellemeler yüzünden, bu gerçekleşememiştir. Fakat daha sonra, Almanya'da Hamburg Üniversitesi'nde misafir profesör olarak bulunmuş, dersler vermiş, seminerler yönetmiştir.

Son dönem ve yıllarında çalışma planında değişiklik yaparak, Anadolu'ya geçmişti. Daha doğrusu, özellikle O. Turan'ın ölümünden sonra bu sahada meydana gelen büyük boşluğu ve ihmali, vatanımızın maruz kaldığı tehlike ve tehditleri gözönüne alarak, kendisini Anadolu üzerinde çalışmaya mecbur addetmişti. Türkler'in burada sergiledikleri eşsiz medeniyeti detayları ile ortaya koymak için vargücüyle çalışmaya ve "Alaaddin Keykûbâd ve Zamanı" adlı eserini yazmaya koyulmuştu. Bu devir, Türkiye Selçukluları'nın en parlak, en azametli devridir. Hocamızın bütün eserleri şüphesiz birbirinden önemlidir. Ama bizce onun en önemli eseri, bu mufassal araştırmasıdır. Uzun yıllarını harcadığı bu eser, bu döneme ilişkin, şimdiye kadar bütün dünyada yazılmış en geniş kapsamlı bir eserdir. Üç–dört cilt tutacağını ve yine tevazuu ile "ustalık eserim olacak" dediği bu eseri onun, –gerçi ustalık eserlerini evvelce vermiş, büyük bir usta olduğunu herkese göstermişti– gerçekte "üstâdlık eseri" dir. Birkaç bölümü

dışında yazımını büyük ölçüde bitirmişti. Ancak Türkiye'nin son zamanlarda karşılaştığı veya karşılaşabileceği tehlikelere dikkati çekmek, yetkilileri uyarmak için bu önemli çalışmasını bir kenara itip, birçok yazı yazmaya, raporlar hazırlamaya başladı. Eğer vakit kaybetmeseydi, bunu tamamlama ve yayınlama imkânını bulabilecekti. Bu eserin eksiklik ve noksanlıklarının tamamlanıp, bir an önce yayınlanması, ilim dünyası için büyük bir kazanç olacaktır.

Ömrü vefa etseydi o, şüphesiz daha birçok önemli eserler verecekti. Zaten, kendisinin de ifade ettiği gibi, artık kemâle eren yaşının getirdiği ustalık ve olgunlukla, yılda üç cilt orijinal eser verebilecek kapasiteye ulaşmış bir ilim adamı idi.

Köymen hoca, ilim hayatında olduğu gibi, Türk fikir hayatında da gençliğinden itibaren gerek fakültesinde ve fakültesi dışındaki akademik platformlarda, gerekse gazete ve dergi sütünlarında verdiği mücadele ile, oynadığı rollerle, ağırlığını hissettirmiş ve büyüklüğünü göstermiş bir şahsiyetti. O, kafasıyla, kalemiyle, iman ve inanç dolu yüreğiyle sanki günümüzde yaşayan modern bir "alperen", sanki tek kişilik bir ordu gibiydi. Hayatının büyük bir kısmını fikir mücadelesi içinde geçirmiş, keskin kalemiyle vatan ve millet düşmanlarıyla ömrünün sonuna kadar yılmadan, korkmadan, bir mücahit gibi savaşmıştır. O, kendisini fildişi kuleye hapsederek toplumundan kopuk yaşayanlardan değildi. İçinden çıkmakla iftihar ettiği toplumunun meselelerine, dertlerine, sıkıntılarına karşı hiç bir zaman sırtını döndürüp, ilgisiz, kayıtsız kalmadı. Milletinin sevincini kendi sevinci, derdini kendi derdi bilirdi. Türk toplumunu buhranlara sürüklemek isteyen iç ve dış mihraklara, şer güçlere karşı fikrî alanda da mücadeleden kaçınmadı. Onların önüne yıkılmaz bir sed gibi çıktı. İlmî araştırmalarında olduğu gibi, fikrî hayatındaki mücadelede de daima aynı amacı gütmüş, vatan, millet ve devletimizin korunup-kollanması, yükseltilip-yüceltilmesi ve sonsuza dek yaşatılması ülküsünü kendisine şiâr edinmişti.

Fikrî hayatında ve çalışmalarında da bir ilim adamı titizliği ile, ve ilmî usul ve metodları uygulayarak yazdığı yazılarda da daima büyük yurtseverliğini göstermiş, milletimiz ve devletimizin yüksek menfaatlerini her zaman gözönüne almıştır.

Millî konu ve meseleler karşısında çok duyarlı olan ve sorumluluk duygusu taşıyan ender kişilerdendi. Milletimizin ve devletimizin bugününü

ve yarınını ilgilendiren davalarda, kendilerinden çok şeyler beklediği akademik kurum ve kuruluşların bir ön önce silkinip, harekete geçmelerini, ortaya somut plan ve projeler koymalarını istiyordu. Bu konularda, sözkonusu sorumlu makamları yazılı olarak uyarmayı, dikkatlerini çekmeyi kendine bir vazife bilirdi.

Babası, vatanını kılıcı ile savunurken, Çanakkale'de şehit düşmüştü. Onun oğlu olan hocamız da, Türk tarihi ve medeniyetine dair yazdığı eserlerle bir yandan ilim yapmaya çalışmış, bir yandan da aynı vatanı kalemi ile müdafaaya gayret etmiştir.

İlim şarlatanlarına olduğu kadar, birtakım yabancı "ideoloji softaları"na da asla tahammül edemezi. Milletimizi geçmişinden soğutmak, kendisine olan güvenini sarsmak amacıyla yazılar yazan çarpık zihniyet sahiplerine karşı, ilgili bilim adamları ve kuruluşların tepkisizliklerine çok kızar, onların duyarsızlıklarını görünce, –konu ihtisas sahası dışında da kalsa– kendisini kaleme sarılmaya mecbur addederdi. Konu şahsına yönelikse, tenezzül edip, cevap vermezdi., ama konu tarihimizin çarpıtılması ve milletimizin kötülenmesi ise, ve vatandaşlarımızın yanıltılması ise, o, âdetâ bir arslan kesilir, kükrer, bütün gücüyele haykırırdı.

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle, öksüzlükten ve köksüzlükten kurtulduğunu söylediği Türk milletinin altı kardeş cumhuriyete sahip olmasına, en çok sevinenlerden birisi de oydu. Bu gelişme karşısında, kendisini dünyanın en mutlu insanı saymıştı. Dikkatli ve planlı bir siyaset izlendiği taktirde, XXI. yüzyılın–tarihin çeşitli devirlerinde olduğu gibi– yine Türklüğün yüzyılı olacağına bütün kalbiyle inanıyordu. Bir yandan bu gibi müspet gelişmelere sevinirken, bir yandan da, özellikle son yıllarda ülkemizin içine düştüğü veya düşürülmeye çalışıldığı duruma fazlasıyla üzülüyordu. Bu yüzden, kaleme sarılıp, halkı aydınlatmak, devlet adamlarını uyarmak için yazılar hazırlamaya, koyulmuştu.

Bizler onun yaşını düşünerek, günlük memleket sorunlarına ilişkin yazılar yazmasını bir kenara bırakıp, eserlerini tamamlamasını istiyorduk. Nerdeyse 80 yıla yaklaşan uzun ömründe çok şeyler görüp–yaşayan hocamız, âdetâ canlı bir tarihti. Genç kuşakların ibretle okuması ve ders alması amacıyla, hayatını, anılarını, görüp–geçirdiklerini, bizlerin tekliflerine uyararak, kapsamlı bir şekilde yazmayı veya teybe kaydetmeyi düşünüyordu. Ancak bunlar ne yazık ki kısmet olmadı. O, yine vatanseverliğine mağlup oldu Vatanın birlik ve bütünlüğünün sarsılmaya başladığını

gözönüne alarak, kolları sıvadı. İlerleyen yaşına ve nazik sağlık durumuna aldırmadan, ülke savunmasıyla ilgili olarak nelerin yapılması lazımgeldiğine dair yazılar, raporlar kaleme alıp, Türkiye'nin bugünkünden ve yarınından sorumlu devlet, siyaset ve idare adamlarına göndermeyi boynuna borç bildi.

Ömrünü verdiği Türk tarihinden edindiği fikirleri, vardığı sonuçları, tecrübelerini kağıda döküp, ilgili yerlere sunmakla, vatan savunmasının yeni bir örneğini verdiği, kutsal ve kaçınılmaz bir millî görevi ifa ettiği kanısındaydı. Bunun dışında başka bir amaç gütmüyordu. Zaten maddî-manevî hiç bir şeye de ihtiyacı yoktu. Karşısına çıkarılan sayısız engelleri aşarak bütün amaçlarına ulaşmıştı.

Türkiye'nin yalnız kaldığında, iç ve dış düşmanlarına karşı bağımsızlığını kendi gücü ile nasıl koruyabileceğini, edebiyete kadar nasıl yaşayabileceğini ve bu konuda nelerin yapılması gerektiğini, değerlerini koruyacağına inandığı bu yazı ve raporlarında tarihin ışığı altında münakaşa edip, delilleriyle göstermeye çalıştı. Ülkesinin ve milletinin karşı karşıya kaldığı sorunlar yüzünden içi kan ağlayan bu duyarlı insan, yaptığı son uyarılarıyla, sorumluluk duygusu taşıyan bir aydın olarak, üzerine düşen son görevleri de yerine getirmiştir.

Uzun yılların birikimi sonucunda ortaya koyduğu bu görüşleri, önerileri büyük ilgi görmüş, ve akisler uyandırmıştı. Sözkonusu bu yazı ve raporlar bazı gazete ve dergilerde aynen veya alıntılar şeklinde yayınlanmış, övgüler almış, başta devlet, siyaset ve idare adamları olmak üzere, toplumun her kademesine mensup kimselerce kutlanmış ve kendisine teşekkür edilmişti. Haklı olarak onun da beklediği bu teveccüh tezahürleri hocamızı ziyadesiyle onare etmiş, bunları Türk tarihi ve medeniyeti alanında yarım asra varan çalışmalarının hemen hemen yegane manevî ödülü saymıştı ve onu daha fazla çalışmaya sevketmişti. Bu son yazı ve raporları, onun en kıymetli, en olgun fikrî yazılarıdır ve kanaatimizce bunların bir kitapta toplanması yerinde olacaktır.

Ölümü, milletimiz için büyük bir kayıptır. Yeri artık kolaylıkla doldurulamayacaktır. Ancak o, her zaman bizimle beraber, manevî varlığı ebediyyen yaşayacak. Onun şüphesiz en büyük eseri olan geride bıraktığı kuşaklar, ondan devraldıkları bayrağı sonsuza kadar dalgalandıracaklardır.

Hocamızın bizlere ilmî ve millî vasiyeti, kendisinin sağlığında sürdürmeye çalıştığı "Köprülü Tarih Ekolü"nün yaşatılması, çeşitli iç ve dış

tehlikelerle karşı karşıya bulunan Türkiye'mizin manevî müdafaasının yapılması, Türk Tarihi ve medeniyeti araştırmalarının daha da geliştirilerek, milletimizin yüceliğinin dost-düşman herkese gösterilmesiydi. Şimdi bize düşen, yaptıkları ve yazdıklarıyla artık tarihe malolmuş bu büyük insanın gösterdiği yoldan yürümek, vasiyetini yerine getirmek için vargücümüzle çalışmaktır. Ona ancak böyle layık olabiliriz.

Sözlerime son vermeden önce, önemli gördüğüm bir hususa da dikkatleri çekmek isterim. Hocamızın geride bıraktığı, ölümüyle neşredilemeyen eserinin, aslî üyesi olduğu TTK başta olmak üzere, ilgili kurum ve kuruluşların himmetiyle biran önce yayınlanması ve anısına bir "Armağan Kitabı"nın çıkarılmasının, ruhunu şâd edeceğine inanıyoruz.Bu bizler için hem kendisine mutlaka ödenmesi gereken büyük bir ilmî borç, hem de kaçınılmaz millî bir görevdir, sanıyorum.

Bu duygu ve temennilerle, aziz hocamızı ölümünün I. yıldönümünde rahmetle, minnetle, sevgi ve saygıyla anıyorum. Nur içinde yatsın.